

Buchbesprechungen

Ressenyes

- Josep Solervicens (ed.): *Metaficció: Renaixement & Barroc*. Barcelona: Punctum-Mimesi, 2018 (Col·lecció *Poètiques*; 5). 272 pàgs. ISBN 978-84-948093-7-8.

«La construcció d'una veu d'autor dins de la ficció que informa sobre la pròpia ficció, que n'accentua la ficcionalitat o que la fa paradoxal és igualment verificable i similarment complexa al Renaixement i al Barroc» que a d'altres períodes literaris més recents (les diverses modernitats i post-modernitats), amb els quals tendeix a identificar-se habitualment aquesta propietat que alguns autors injecten en els seus textos. Amb aquesta afirmació (p. 7), tota una presa de posició davant de la teoria i de la història literàries, inicia Josep Solervicens la introducció al volum col·lectiu que aquí ressenyem, el cinquè llibre que el grup de recerca Mimesi publica amb la complicitat de l'editorial lleidatana Punctum i que té el seu origen al IV Col·loqui del grup, celebrat a Barcelona l'octubre de 2013.

Dirigit per Solervicens des del departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UB, Mimesi (<<http://stel.ub.edu/mimesi/>>), gràcies a la puntualitat i qualitat dels seus resultats, ha esdevingut un referent internacional en els estudis de poètica de l'Europa moderna, fent gala d'una mirada teòrica i comparatista que, al mateix temps, mai no oblida subratllar el seu compromís amb els textos catalans del període, tal com demostra l'antologia *La poètica del Barroc: textos teòrics catalans* (2012),¹ i que ha de reblar un volum similar en preparació (a càrrec del propi Solervicens i de Cesc Esteve) dedicat a la poètica renaixentista a la Corona d'Aragó.

Amb *Metaficció*, i després d'un cicle inicial de publicacions dedicat a les diverses poètiques de l'Edat Moderna, Mimesi s'endinsa en noves línies de recerca en les quals l'eix dominant és l'autoreflexivitat, juntament amb les

1 Hem ressenyat l'antologia a *Els Marges* 105 (2015), pp. 125–127.

figuracions autorials, d'acord amb un focus d'interès que caracteritza bona part de la investigació més recent sobre les idees literàries de l'*early modern period*, interessada a desvetllar el subtil i no sempre senzill diàleg entre les teories i les obres mateixes; com aquelles adquireixen forma i cos en aquestes; com s'hi insereixen de forma conscient les diverses instàncies del procés literari (autors, lectors, imatges del món, l'espai, el temps, etc.); en fi, com es fan ressò d'aquestes possibilitats les poètiques explícites, en un camí d'anada i tornada. De fet, els Col·loquis V i VI, celebrats respectivament a la tardor de 2016 i 2019, han estat dedicats a «*Auctor(itas) in fabula*» i «Autor(itat) a la poètica», la qual cosa confirma el biaix assenyalat. Cal esperar amb interès els volums corresponents.

Per *metaficció* –diu Solervicens en una introducció que no es conforma amb ser mera presentació, sinó que traça camins de reflexió i fins i tot de recerca– s'entén «una propietat del text literari que permet cridar l'atenció sobre el seu estatus ficcional i reflexionar entorn d'ell mateix» (p. 11). La preferència per aquest terme davant d'altres opcions possibles, com ara *autoreferencialitat*, *metalliteratura* o *metadiscursivitat*, està ben fonamentada teòricament, té les implicacions diguem-ne que reivindicatives que exposàvem més amunt i queda acompanyada i il·lustrada, de bell antuvi, amb els exemples d'Ariosto, Cervantes i Francesc Vicent Garcia (tot plegat amb un ull còmplice amb manifestacions contemporànies, de David F. Wallace a Comadira o Baixauli). El pròleg dota de cohesió i alè comparatista a les set peces aplegades, de generosa extensió, relatives a diverses tradicions nacionals i escrites en quatre llengües romàniques. Aquests capítols, a càrrec de reconeguts especialistes, presenten panorames crítics de gèneres o subgèneres literaris, complementats amb estudis de cas o amb l'anàlisi d'obres concretes (bàsicament italianes, espanyoles –també de la Corona d'Aragó– i franceses). El conjunt resultant dona setge a quatre nuclis genèrics principals, que són la lírica, l'èpica, el diàleg i el teatre, i, sense esgotar les possibilitats de la qüestió, ofereix un suggerent i autoritzat tast de les seves possibilitats d'estudi, alhora que incideix en uns vectors d'indagació predominants, com són les figuracions d'autor, l'estatut de la ficció literària i la metateatralitat.

Glossarem les aportacions en el seu ordre. David Nelting presenta els besllums autorials amb els quals Giovan Battista Marino construeix, al llarg de la seva obra, el personatge de Fileno, i les funcions metareferencials que aquesta figura adopta. Més enllà del cas concret, Nelting reivindica llegir la lírica barroca *també* en clau metaficcional, incorporant aquesta dimensió a la lectura usual, aquella que se'n fa preferentment des de l'òrbita retòrica,

com a poesia conceptuosa i recarregada, tot i assenyalant que, en la lírica petrarquesca europea, aquest és un factor epocal: «i cambiamenti dell'epoca si possono intravedere nel cambiamento della posizione dell'autore nelle sue stesse finzioni. Al mio parere si possono intravedere addirittura meglio che attraverso categorie puramente testuali, come per esempio quella dei metodi retorici e stilistici» (p. 51). És idea que comparteix Solervicens, la contribució del qual és una lectura en clau metaficcional, ben documentada i de tot punt plausible, de tres composicions d'autors del Principat (Joan Boscà, Francesc Vicent Garcia i Francesc Fontanella) que no havien estat considerades, o a penes, des d'aquesta perspectiva. En el cas de la «Canción segunda» de Boscà, que ret homenatge al «Chiare, fresche e dolci acque» de Petrarca, és la metaficció allò que transforma i renova el missatge poètic, convertint la desesperada petició amorosa de l'aretí en una consolatòria per remeiar la distància. Pel que fa al sonet *A una monja verolosa* del Rector de Vallfogona, la possibilitat d'interpretar-lo metapoèticament imprimeix un gir interessant a la conclusió de la peça i imposa rellegir-ne el seu abast. Al sonet de Fontanella *A les llàgrimes de Fontano en la mort de Nise*, la intertextualitat (a cavall de Catul i Horaci, de la tensió entre el tòpic del caràcter efímer del poema i la no menys retòrica afirmació de la seva perdurabilitat) esdevé tematitzada i aporta un rerefons metaliterari a la composició. Per la seva banda, Bernard Huss ofereix una interessant aproximació a les maneres com el poeta cec Luigi Groto fa un tema de la seva condició, en un joc de miralls conscient i efectiu, elaborat amb una mixtura dels llocs comuns de la tradició i la pròpia vivència: «Non solo egli isola il suo stile tramite forzati esperimenti manieristi, ma anche la propria figura autoriale mediante l'esperazione di un'esperienza dolente letteraria e topica per mezzo di una dimensione empirico-biografica dalle caratteristiche singolari» (p. 110).

Mercedes Blanco centra la seva lectura d'un poema èpic tan *sui generis*, en cert sentit tan experimental com *La Araucana*, en el recurs a la metalepsi per part d'Ercilla, com a forma de distingir i contrastar el material històric de què presumiblement s'ha de nodrir l'èpica (basat, en aquest cas, en una experiència en primera persona) i la construcció poètica, en la qual els elements fictivals reclamen el seu dret a manifestar-se i fins i tot a emparar-se del conjunt. En paraules de Blanco, «habiéndose comprometido a contar la historia de una guerra entre dos pueblos, el poema muestra más bien la tensión entre dos mundos que, más que en conflicto, entran paradójicamente en contacto, pese a su naturaleza heterogénea: un mundo lleno de visiones gozosas y atormentadas, de pasión y de perplejidades, el de la ima-

ginación poética y el de la teoría política, en el que habita Ercilla con sus indios; y un mundo de los hechos desnudos, no pocas veces materia de sátira, que es el del amenazado dominio español en Chile» (p. 140). Al darrera hi niua tota una concepció –neoaristotèlica, és clar– de la relació entre literatura i història, i en particular de la posició de l'èpica en aquesta qüestió. De l'èpica passem al diàleg i a l'aportació d'Ana Vian, qui presenta una molt cuidada i pensada valoració de Lucià de Samosata en el seu context original i durant l'humanisme, complementada amb un breu recorregut per diversos diàlegs llucianescos espanyols del segle XVI, per aturar-se de manera brillant en el cant XVIII d'*El crotalón*, on el desconegut autor d'aquesta obra confereix cos literari a la reflexió teòrica sobre els mecanismes de la ficció i la seva oscil·lació entre els extrems d'allò meravellós i la mentida.

Pel que fa a les contribucions dedicades al teatre, la de Luke Arnason analitza l'autoreferencialitat dels materials «parateatral» del drama francès del segle XVII, en especial els *ornements* o pròlegs escenificats, que mantenen un diàleg amb l'obra pròpiament dita en el qual no s'ha parat prou esment. Arnason destaca que, a diferència dels teatres espanyol i anglès, la metaficció dramàtica a França no és irònica –generadora de distància– sinó més aviat autoreflexiva, és a dir, explicativa i justificativa, circumstància esperable en un context de classicisme altament preceptiu, com va ser el del teatre francès del *Grand Siècle*. Així doncs, «le métadiscours soutient l'illusion d'une autre façon : en signalant et en défendant les particularités stylistiques de l'oeuvre ; en exprimant « le dessein de l'auteur » afin que, étant conscient de ce dessein, les spectateurs puissent se laisser aller plus facilement à l'illusion de la pièce principale et en être touchés» (p. 241). Roger Coch clou el volum amb l'anàlisi de la presència dramatitzada dels conceptes de furor poètic i catarsi a les dues obres teatrals de Fontanella, i amb una interessant i ben argumentada comparació entre *Lo desengany* i *L'illusion comique* de Corneille, no com a model literal sinó com a text que l'autor barceloní havia de conèixer i amb el qual estableix un diàleg no explícit que n'il·lumina la significació.

Aquests són els continguts i les principals aportacions del volum, que té un innegable valor per la diversitat d'enfocaments, tradicions, gèneres i textos i per la documentada saviesa dels col·laboradors. Si s'hagués de trobar algun però al llibre, potser seria que la distinció entre metaficció i figuració autorial no sempre és nítida, i que, de fet, la segona noció adquireix una rellevància molt notable, sovint preponderant, a l'hora d'il·lustrar la primera. S'haurà de veure, doncs, de quina manera els propers volums, que vindran determinats pel tema dels col·loquis ja realitzats, amplien, matisen i

complementen la qüestió. En qualsevol cas, els resultats aplegats aquí són d'alt interès i innegable qualitat, i demostren, una vegada més, que la poètica clàssica és un territori d'estudi en renovació i gairebé inesgotable, com li correspon a una etapa que –tot parafrasejant el vell llibre de B. Hathaway– ha estat considerada l'edat d'or de la crítica; de la crítica i de la literatura, podríem afegir. Només resta felicitar els integrants de Mimesi, i en especial el seu director, per la constant, selecta i ben orientada contribució a un millor coneixement de les idees literàries europees de l'Edat Moderna i sobre el lloc que les obres en llengua catalana ocupen en aquest context. ■

- Gonzalo Pontón, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Espanyola, Campus Universitari de Bellaterra, E-08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), <gonzalo.ponton@uab.cat>.